

עיונים לפרשת תולדות עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

בית מדרשם של שם ועבר

שאולי גרינפלד

ממדרש זה אנו לומדים שגם אברהם וגם יצחק עברו דרך אותו בית מדרש.

את בית המדרש של שם ועבר, אנו שבים ופוגשים במדרש על יעקב אבינו, בתחילת פרשת ויצא. בפסוק כתוב:

"ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא"⁶.

אומר המדרש⁷:

"ר' יהודה אמר: כאן שכב, אבל כל י"ד שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב".

יעקב אבינו הכין את עצמו לירידה לבית לבן, על ידי ארבע עשרה שנות לימוד והתמדה בבית המדרש של עבר, ומכאן שכל שלושת האבות למדו שם. וכאן המקום לשאול, מהו בית המדרש של שם ועבר? מה למדו שם שהיה כל כך חשוב לאבותינו להשקיע שם את זמנם? עוד יש ממקום לשאול: אם כבר היה בית מדרש של שם ועבר, מה היה חידושו של בית המדרש של אברהם אבינו?

לשאלה האחרונה, התייחס ראש ישיבת מרכז הרב והרב הראשי לישראל, מרן הגר"א שפירא זצ"ל. הרב הביא את דברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה⁸ שתיאר את מפעלו של אברהם אבינו:

"והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר

בתחילת הפרשה מסופר שרבקה אימנו מרגישה שהבנים מתרוצצים בקרבה, ועל כן היא הולכת לדרוש את ה':

"ויתרצצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרש את ה'".

פסוק זה מעורר שאלה בפשט: כיצד 'הולכים לדרוש ה'?' לאן בדיוק צריכים ללכת, הרי אם הכוונה לתפילה, להתפלל אפשר בכל מקום! במדרש² מבואר:

"לא הלכה אלא למדרש של שם ועבר".

הדרישה את ה' נעשית על ידי הפנייה אל תלמידי החכמים, גדולי הדור. וכן הביא הרמב"ם במורה נבוכים, שכך הוא פשט הפסוק:

"דע, שפעמים נאמר: ויאמר ה' לפלוני, ולא היה אותו הפלוני נביא, כמו שאמר הכתוב: 'ותלך לדרוש את ה''. ואמרו בפירוש: לבית מדרשו של עבר, והוא [עבר] אשר השיבה".

אזכור מוקדם יותר של בית מדרש זה, אנו מוצאים במדרש³ בסוף פרשת עקידת יצחק:

" וישב אברהם אל נעריו⁴. ויצחק היכן היה? שלחו [אברהם] אצל שם ללמוד ממנו תורה. משל לאשה שהעשירה מפילכה⁵, אמרה הואיל ומן הפלך הזה נתעשרתי - עוד אינו זז מתחת ידי לעולם".

6 בראשית כ"ח, י"א.
7 בראשית רבה ס"ח, י"א.
8 א, ג.

1 בראשית כ"ה, כ"ב.
2 בראשית רבה ס"ג, ו.
3 ילקוט שמעוני וירא רמז ק"ב.
4 בראשית כ"ב, י"ט.
5 פלך הוא כלי המשמש לאריגת בדים.

באורות התורה¹¹:

"דרך ארץ קדמה לתורה. הקדמה זמנית [כלומר: בזמן] מוכרחת לדורות. המוסר בטבעיותו בכל עומק הודו וכוחו האיתן, מוכרח להיקבע בנפש, ויהיה מצע [בסיס] לאותן ההשפעות הגדולות הבאות מכוחה של תורה".

דרך ארץ אינה יותר חשובה מהתורה, אבל בכל זאת האנושות קיבלה את האפשרות ללמוד דרך ארץ עוד לפני מתן תורה. זהו שיעור לדורות, שקודם כל האדם צריך לקבוע בליבו את המוסר הטבעי, ורק על ידי כך תוכל התורה לרומם אותו בצורה נכונה.

הגמרא במסכת סנהדרין¹² מלמדת שדואג, שהרג את אנשי נוב עיר הכהנים, היה תלמיד חכם גדול:

"ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב¹³: 'איה ספר איה שקל, איה ספר את המגדלים?' איה ספר כל אותיות שבתורה, איה שקל - ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה, איה ספר את המגדלים - שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר [כלומר: בדיני טומאה וטהרה]".

דואג היה למדן גדול, ובכל זאת האישיות שלו היתה מקולקלת. וכל כך למה? אומרת הגמרא:

"אמר רבי אמי: אין תורתו של דואג אלא משפּה ולחוף".

תורה שמרוממת את האדם, חייבת להיות תורה שחדרה פנימה לתוך נפשו של העוסק בה. אדם שלומד תורה אבל משאיר את עצמו מושחת, יהפוך ממושחת קטן למושחת גדול... כדי שלא כך יהיה, צריכה התורה לבוא על מצע של דרך ארץ, של מוסריות טבעית.

בית המדרש של שם ועבר קדם למתן תורה, הקדמה של זמן. אבל מטרתו היתה ללמד דרך ארץ שתהווה את המצע הנצרך לבניין התורה באישיות.

וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר: 'ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם', וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם".

והשיג על כך הראב"ד:

"היה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען שנאמר 'ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם' - אמר אברהם ותמה אני, שהרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחין".

הרמב"ם כתב, שהתפקיד להודיע את שם ה' בעולם שכולו עובדי אלילים - היה מוטל על אברהם אבינו. ואילו הראב"ד כתב שודאי גם שם ועבר עסקו בכך. מרן ראש הישיבה ביאר בדעת הרמב"ם⁹:

"מסתבר שהיו באמת שני סוגים של ישיבות, ושניהם מוזכרים בחז"ל: ישיבת שם ועבר, ומצד אחר ישיבה שאחרי אלפיים שנות תוהו שנמשכו עד 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'¹⁰. התחילו אלפיים שנות תורה. מכך למדים שעיקר ישיבתו של אברהם אבינו הייתה לעשות נפשות לתורה, אבל ישיבת שם ועבר לא הייתה לשם כך, אלא כל מי שרצה לדרוש את ד' הלך לשם, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק: 'ותלך לדרוש את ה''. בישיבת שם ועבר למדו אלו שרצו להשלים את עצמם. הם מרצונם חיפשו מקום להעלות את עצמם לעולם של אמונה ויראת ה', ומלימוד כזה התגדל אברהם אבינו, ולמקום גידולו שלח את בנו לאחר מעמד העקידה".

החידוש שהיה בישיבתו של אברהם אבינו על פני ישיבתם של שם ועבר, הוא העשייה החינוכית היזומה. אברהם אבינו הפיץ את שם ה' בעולם, ולא הסתפק בלחנך את אותם אלו שבאו מיוזמתם ללמוד אצלו, כפי שהיה בבית המדרש של שם ועבר.

הבנה מה היה תוכן הלימוד בבית המדרש של שם ועבר, נוכל ללמוד מדברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל

9	מורשה, קובץ שיחות ומאמרים עמ' קפ"ד.	11	י"ב, ב.
10	בראשית י"ב, ה.	12	ק"ו, ב.
		13	ישעיהו ל"ג, י"ח.